

BESPREKING VAN HET BRONNENMATERIAAL

De schilderijen die in de Catalogue Raisonné besproken worden, zijn met behulp van vooral drie bronnen bijeengebracht.

Ten eerste is de fototheek in het Iconografisch Bureau in Den Haag en die in de National Portrait Archives te Londen geraadpleegd om de portretten van leden van het gezin van de winterkoning te verzamelen. Deze zijn, geordend op schilder, type en model, in de catalogus opgenomen.

Een tweede bron, waarin schilderijen te vinden zijn, die met Frederik en Elizabeth in verband kunnen worden gebracht, vormen brieven.

Hieronder valt in de eerste plaats de correspondentie van Elizabeth, waarvan het grootste gedeelte door Wendland en Baker gepubliceerd is (n.1). Ook de correspondentie die Dudley Carleton met de schilders Honthorst en Rubens onderhield en die Carpenter in zijn "Pictorial Notices heeft opgenomen (n.2), bleek nuttig.

De inhoud van deze brieven hebben meestal betrekking op een bepaald schilderij. Op de betreffende plaatsen in de catalogus wordt specifiek naar deze brieven verwezen.

De meeste informatie is echter naar voren gekomen uit beschrijvingen van verzamelingen, waarin schilderijen van Frederik en Elizabeth later terecht kwamen en uit beschrijvingen van de schilderijen, waarvan de voorstelling zelf aan de koning en koningin van Bohemen refereert.

Zo zijn we de voorstelling of de herkomst van enkele schilderijen door de "Notebooks" van George Vertue aan de weet gekomen en kunnen we andere met de winterkoning en -koningin in verband brengen, door de inventaris die o.a. Abraham van der Doort (in 1637-1640) van de schilderijen van Charles I opstelde (n.3).

De inventaris van de goederen in het Koningshuis te Rhenen is ongetwijfeld de belangrijkste informatiebron. Deze werd in 1633 vervaardigd door Anthoni Alberts de Beer. De "concierge" beschreef - zij het niet altijd even uitvoerig - 127 schilderijen, die in het bezit waren van de koningin van Bohemen.

Een fotocopie van het originele manuscript, dat zich in Muenchen in het "Bayerisches Hauptstaatsarchiv" (Korrespondenzakt 1022 1/2 des Geheimes Hausarchivs) bevindt, is met goedkeuring van Z.K.H. Hertog Albrecht von Bayern in deze scriptie openbaar gemaakt. In de "Publicatie van het Bronnenmateriaal" is - ter verduidelijking - eveneens de transcriptie opgenomen, welke Dr. Joh. Kretzschmar er in 1902 van maakte en welke in de "Mittheilungen zur Geschichte des Heidelberger Schlosses" (Band iv, Heft 2, p.107-133) gepubliceerd is. Ikzelf heb de inventaris van de schilderijen nauwkeuriger getranscribeerd en deze in de concordantie verwerkt.

De Beer heeft in de kantlijn van de inventaris regelmatig de letters "Heid" geschreven. Dit geeft aan dat het betreffende voorwerp door Karl Ludwig in 1649 mee naar Heidelberg is genomen.

De uit 1685 stammende inventaris van de keurvorstelijke schilderijenverzameling in Heidelberg werd door K. Zangemeister en H. Thode getranscribeerd en in 1896 in "Mittheilungen zur Geschichte des Heidelberger Schlosses" (Band iii, p. 195-215)

openbaar gemaakt; het is in deel II van de scriptie opgenomen. Deze inventaris verschaft ons niet alleen meer informatie over de schilderijen, die Karl Ludwig uit Rhenen heeft meegenomen, maar ook aanwijzingen omtrent enige schilderijen die in het Wassenaer Hof gehangen hebben, aangezien de keurvorst ook van de goederen in den Haag zijn erfrechtmatige deel heeft opgeëist.

Na 1685 raken we het spoor van de keurvorstelijke schilderijen bijster. De zoon van Karl Ludwig, Karl II, stierf in 1686 en het overgrote deel van de schilderijen is in handen overgegaan van Philippe, Duc d'Orleans, de Franse echtgenoot van "Liselotte", de zuster van Karl II. Hij verkocht de meeste schilderijen vrijwel onmiddellijk, aangezien hij geld nodig had om zijn aanspraak op de Franse kroon kracht bij te zetten (n.4).

De goederen, die na het transport naar Heidelberg in Den Haag en Rhenen overbleven, heeft Elizabeth in 1661 mee naar Engeland genomen. Michel Asselier en Anthoni Alberts de Beer stelden er kort voordat de koningin naar Engeland vertrok een lijst van op, waarop ook de waarde van de voorwerpen was aangegeven. Het manuscript bevindt zich eveneens te Muenchen in het "Bayerisches Hauptstaatsarchiv" (Korrespondentzakt 1022 1/2 des Geheimes Hausarchivs) en werd door J. Kretzschmar getranscribeerd en samen met de inventaris uit 1633 gepubliceerd. Zowel manuscript als transcriptie vindt men in deel II van deze scriptie terug.

Jammergenoeg ontbreekt het gedeelte van de inventaris uit 1661, dat de schilderijen beschrijft. Dat dit deel er wel geweest is blijkt uit het volgende.

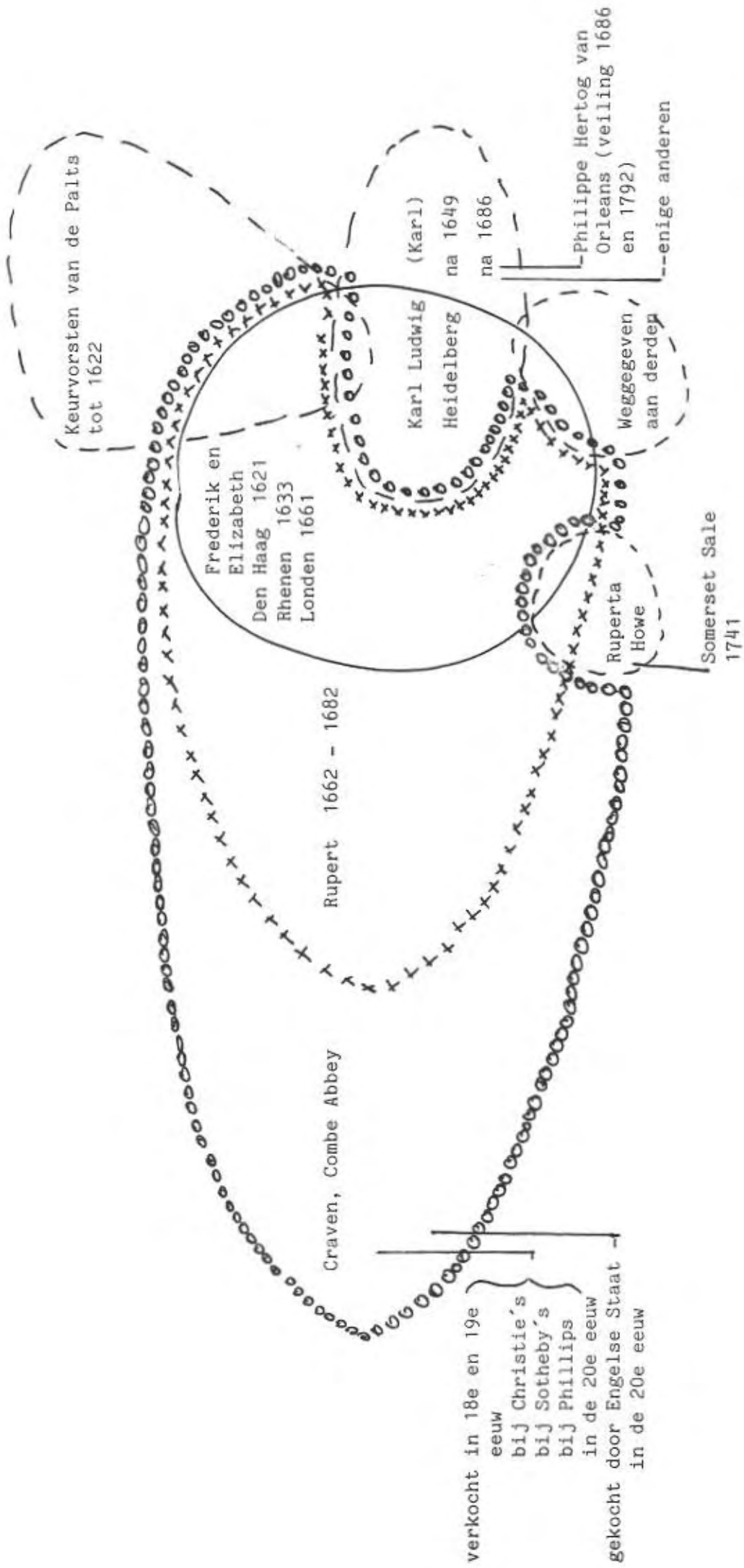
Ten eerste: de inventaris heeft geen duidelijk einde. Wanneer er een taxatie van de goederen wordt gemaakt, waarschijnlijk om de totale schuld van Elizabeth in de Nederlanden op te maken, verwacht men dat er op het eind de totale waarde van de inboedel vermeld wordt; dit totaalbedrag ontbreekt.

Ten tweede: de schilderijen die Elizabeth mee naar Engeland heeft genomen zullen net zo goed als alle andere goederen beschreven zijn. Ze waren belangrijker dan de bedden en matrassen, die wel genoemd worden. Dat Elizabeth inderdaad schilderijen mee naar Engeland genomen heeft bewijst onder meer het feit, dat we verscheidene schilderijen uit Rhenen in de verzameling van de graven van Craven tegenkomen.

Na Elizabeth's dood in 1662 erfde haar zoon Rupert al haar schilderijen (n.5), welke op zijn beurt al zijn bezittingen aan zijn natuurlijke dochter Ruperta en haar moeder, Margaret Hughes, naliet (n.6). William, eerste Graaf van Craven, benoemde hij tot zijn executeur testamentair. Hoewel enige schilderijen inderdaad in het bezit van Ruperta waren - volgens Vertue werden er in 1741 in Somerset House schilderijen van haar geveild, die oorspronkelijk aan Rupert toebehoorden (n.7) - moet het merendeel in de Craven collectie terecht zijn gekomen.

Rupert had Craven vrijgelaten om naar goeddunken de Paltsische goederen te gelde te maken en te beleggen (n.8). Het is goed mogelijk, dat hij Ruperta en haar moeder de keus van enige schilderijen heeft gelaten en zelf het grootse deel - tegen vergoeding - aan zijn eigen verzameling toevoegde.

De vele schilderijen in de Craven verzameling, die zonder

twijfel aan Elizabeth behoorden en nog meer andere, waarvan men dit vermoedt, maken een dergelijke verklaring erg aannemelijk.

Er zijn veel inventarissen van de Craven verzameling. Ik heb in mijn "Uittreksel en Concordantie" gebruik gemaakt van een schilderijencatalogus uit 1866, van "Combe Abbey .. the seat of William Earl of Craven" (de catalogus is opgenomen in deel II).

In de Bodleian Library in Oxford bevindt zich onder de "Craven Papers" een vroeger (1769) - maar onvollediger - inventaris. Met toestemming heb ik het manuscript in deze scriptie gepubliceerd. Hoewel de relevante gegevens in de Cataloge Raisonné zijn verwerkt, heb ik geen kans gezien het uit te trekken en te concorderen.

In de Bodleian Library bevindt zich eveneens een recentere beschrijving van de schilderijen in Combe Abbey - de "Inventory and Valuation for Fire Insurance, Pictures, Drawings and Engravings" die Tom Cox in 1916 opmaakte -. Ook deze uitgebreide lijst is met toestemming openbaar gemaakt in deel II. Cox houdt de nummers aan uit de catalogus uit 1866. Deze onderlinge concordantie maakt het overbodig de lijst in de "Uittreksels en Concordanties" op te nemen.

De de beschrijving, die Pennant in zijn "The Journey from Chester to London", Londen 1782, (p.173-181) van enige schilderijen in Combe Abbey geeft heb ik wel in een uittreksel en concordantie verwerkt.

Thans bevindt zich geen enkel 17e eeus schilderij meer in het bezit van de grafelijke familie Craven. De laatste werden op 18 december 1984 bij het veilinghuis Phillips te Londen verkocht. Eerder veilden Sotheby op 27 november 1968, 15 januari en 19 februari 1969 en Christie op 13 april 1923, te Londen schilderijen van de Cravens. De Engelse staat eigende zich meerdere malen "in lieu of tax" (1965 en 1967) grafelijke - en in sommige gevallen koninklijke - schilderijen toe. Deze hangen nu in de National Portrait Gallery en in Ashdown House, wat eigendom van de National Trust is. In de 18e en 19e eeuw hebben de Earls of Craven eveneens schilderijen verkocht, hetgeen slecht gedocumenteerd is. De veilingcatalogussen en de beschrijvingen van de schilderijen die staatseigendom zijn, heb ik uitgetrokken en geconcordeerd.

Het feit dat het overgrote deel van de schilderijen uit de Craven verzameling niet meer bij elkaar is, gekoppeld aan het feit dat in deze verzameling zowel de schilderijen van Elizabeth als van Rupert als van William Craven zelf ondergebracht waren, maakt het bijzonder moeilijk - zonder de inventaris die rond 1661 van Elizabeth's schilderijen opgemaakt moet zijn - uit te maken welke schilderijen oorspronkelijk tot de Boheemse verzameling behoorden.

Als samenvatting van dit hoofdstukje heb ik de wisselingen van eigenaar van de schilderijen, die in de Nederlanden in het bezit van de koning en koningin van Bohemen waren, schematisch - in een "Venn-diagram" - aangegeven.